

ولایت تکوینی

از دیدگاه قاضی سعید قمی

و امام خمینی (س)

شهلا یزدان پناه

سرشناسه	یزدان پناه، شهلا
عنوان و نام پدیدآور	ولایت تکوینی از دیدگاه قاضی سعید قمی و امام خمینی (س) / شهلا یزدان پناه.
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	ز، ۲۹۵ ص.
شابک	978 - 964 - 212 - 266 - 0
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۸۹ - ۲۹۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. -- نظریه درباره ولایت تکوینی / قاضی سعید قمی، محمد سعید بن محمد مفید، ۱۰۴۹ - ۱۱۰۳ ق. -- نظریه درباره ولایت تکوینی / ولایت تکوینی. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، دفتر قم، مؤسسه چاپ و نشر عروج.
شناسه افزوده	
رده بندی کنگره	DSR ۱۵۷۴ / ۵ و ۷۶ و ۸
رده بندی دیویی	۹۵۵ / ۰۸۴۲
شماره کتابشناسی ملی	۲۸۸۱۷۰۶

کد / م ۲۸۰۸

مؤسسه چاپ و نشر عروج

ولایت تکوینی از دیدگاه قاضی سعید قمی و امام خمینی (س)
نویسنده: شهلا یزدان پناه

ناشر: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س))

چاپ دوم ۱۴۰۳

شمارگان: ۵۰۰

101008000100011

ولایت تکوینی

• خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخر رازی، فروشگاه مرکزی، تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

• خیابان انقلاب، تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• مراکز پخش: • خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، فروشگاه شماره ۲، تلفن: ۶۶۹۵۵۷۳۷

• حرم مطهر حضرت امام خمینی (س)، ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳، تلفن: ۵۵۲۰۳۸۰۱

• کلیه نمایندگیهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

فهرست مطالب

أ.....	مقدمه ناشر
ج.....	مقدمه مؤلف
۱.....	فصل اول: مفهوم شناسی «ولایت»
۳.....	معنای لغوی و اصطلاحی «ولایت»
۵.....	حقیقت ولایت
۱۰.....	رابطه ولایت با نبوت
۱۳.....	مفهوم برتری ولایت بر نبوت
۱۵.....	اوصاف و ویژگی های اولیا
۱۸.....	اقسام اولیا
۲۲.....	مقامات ولایت
۲۳.....	آثار اعتقاد به ولایت
۲۶.....	تأثیر اعتقاد به ولایت در استحکام باورهای دینی
۲۷.....	نقش سیاسی ولایت
۳۱.....	نتیجه گیری
۳۳.....	فصل دوم: انواع ولایت
۳۵.....	انواع ولایت
۳۵.....	ولایت تشریعی و تکوینی
۳۷.....	آثار اجتماعی اعتقاد به ولایت تکوینی

۳۸	اقسام ولایت از نظر حیطة تصرف
۳۸	۱. ولایت الهی
۴۴	۲. ولایت مخلوقات
۴۴	الف) ولایت مثبت
۴۴	ولایت خاصه
۴۶	الف - ولایت مطلقه
۴۹	اقرار به ولایت مطلقه
۵۰	معنای پذیرش ولایت مطلقه
۵۲	دلایل نیاز به قبول ولایت
۵۳	ب - ولایت خاصه مقیده
۵۳	ولایت مقیده محصلی
۵۷	ولایت مقیده امام علی علیه السلام
۶۴	ولایت امام علی علیه السلام در قرآن
۶۹	ولایت کلیه امام علی علیه السلام
۷۱	انقطاع ناپذیری ولایت
۷۷	ولایت مقیده امام مهدی (عج)
۸۱	نحوه اعمال ولایت امام در عصر غیبت
۸۴	ولایت عامه
۸۴	ولایت عامه انبیا و اولیا
۸۵	ولایت عامه سایر مخلوقات
۸۷	اثبات ولایت عامه سایر مخلوقات
۸۷	۱- داشتن قابلیت تجلی اسما و کمال نامحدود انسان
۸۸	۲- داشتن جهت ربوبیت

۸۸	۳- خلیفه الهی بودن
۸۹	شرط دستیابی به مقام ولایت
۹۱	سلمان فارسی صاحب ولایت عامه
۹۲	ولایت فرشتگان
۹۴	ب) ولایت منفی (ولایت شیطانی و طاغوتی)
۹۶	پیامد ولایت شیطان
۹۹	راه خروج از ولایت شیطان
۱۰۵	فصل سوم: جلوه‌های ولایت انسان کامل
۱۰۷	انسان کامل
۱۱۰	مصدق انسان کامل
۱۱۲	اثبات ضرورت انسان کامل
۱۱۹	اوصاف و نشانه‌های انسان کامل
۱۲۱	مظهریت اسم اعظم
۱۲۲	اسم مستأثر
۱۲۳	مظهر و مصداق اسم اعظم
۱۲۶	ویژگی‌های اسم اعظم
۱۲۸	تأثیرات اسم اعظم
۱۲۹	رابطه انسان کامل با اعیان ثابته
۱۳۳	رابطه انسان کامل با قرآن
۱۳۶	انسان کامل آینه شهود حق
۱۳۸	مقامات انسان کامل
۱۴۰	مقام مشیت مطلقه
۱۴۳	مقام جامعیت

۱۴۸.....	مقام مسجودیت فرشتگان
۱۵۰.....	مقام عبودیه مطلقه
۱۵۸.....	مقام قرب الهی
۱۶۰.....	مقام خلافت الهی
۱۶۵.....	مقام استجابیت دعا
۱۶۷.....	آثار تربیتی اعتقاد به انسان کامل
۱۷۱.....	فصل چهارم: راه رسیدن به ولایت
۱۷۳.....	ضرورت سیر و سلوک
۱۷۸.....	حرکت در صراط مستقیم
۱۸۰.....	تأکید بر تهذیب نفس
۱۸۲.....	وسعت قلمرو سیر انسان
۱۸۳.....	شرایط و مقدمات سیر و سلوک
۱۸۳.....	انقطاع الی الله
۱۸۴.....	توجه به عبودیت خود و ربوبیت حق تعالی
۱۸۵.....	شناخت شیطان نفس
۱۸۶.....	داشتن اراده و عزم
۱۸۷.....	بهترین زمان شروع سیر و سلوک
۱۸۹.....	عبور از حجاب‌ها
۱۹۱.....	رفع موانع سیر و سلوک
۱۹۶.....	طهارت روح
۱۹۹.....	راه‌های سیر و سلوک
۲۰۰.....	سفرهای چهارگانه
۲۰۵.....	مراتب ولایت

۲۱۷.....	مقامات سالکین.....
۲۱۷.....	مقام مجذوبین.....
۲۱۷.....	مقام فنا.....
۲۲۱.....	مقام فتح.....
۲۲۳.....	سایر مقامات.....
۲۲۹.....	فوائد سیر و سلوک.....
۲۳۳.....	فصل پنجم: شئونات ولایت.....
۲۳۵.....	تبيين موضوع و اصول آن.....
۲۳۷.....	معنای لغوی و اصطلاحی معجزه.....
۲۳۹.....	کاربرد لفظ معجزه در کلام امام خمینی.....
۲۴۱.....	انواع امور خارق العاده.....
۲۴۳.....	فرق معجزات و کرامات با سحر و جادو.....
۲۴۵.....	سازگاری معجزه و کرامت با توحید افعالی.....
۲۴۸.....	علل ترک معجزات.....
۲۵۰.....	آیا اعجاز تفویض است؟.....
۲۵۲.....	سازگاری معجزه و کرامت با قانون علیت.....
۲۵۶.....	دلیل معجزات و کرامات.....
۲۶۱.....	نمونه خوارق عادات.....
۲۶۱.....	معجزه قرآن.....
۲۶۳.....	قرآن از نظر امام خمینی.....
۲۶۸.....	معراج و دیگر معجزات و کرامات پیامبر.....
۲۷۱.....	نمونه کرامات معصومین.....
۲۷۳.....	کرامات غیر معصوم.....

۲۷۵	کشف و شهود
۲۷۶	تعریف کشف و حقیقت آن
۲۸۰	رابطه وحی و کشف
۲۸۱	انواع کشف و شهود
۲۸۱	انواع کشف صوری و راههای حصول آن
۲۸۳	کشف معنوی و مراتب آن
۲۸۴	راز انجام مکاشفه
۲۸۶	نمونه مکاشفات
۲۸۷	نتیجه گیری
۲۸۷	نتیجه گیری کلی
۲۸۹	کتاب نامه

مقدمه ناشر

ولایت تصرف مهربانانه است و خداوند، اول ولی آفرینش به حساب می آید؛ و آفریدگان نیز از حیث حبه ذاتی به خدا، ولی او به شمار می روند. همان گونه که آفرینش عالم مراتب گوناگون دارد، ولایت الهی نیز مراتب گوناگون دارد و اوج این ولایت را خداوند بر ولی کامل خویش اعمال می کند و غیر از خدای تعالی، کسی به مقام ولایت این ولی کامل نمی رسد. پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله در همین باره فرمودند: «من با خدای خویش نسبتی دارم که هیچ ملک مقرب و پیامبر مرسل را در آن مقام راهی نیست»^۱.

انسان کامل دو جنبه دارد؛ یکی وجهه خلقی و کثرت؛ و دیگری وجهه حقّی و وحدت؛ که اولی مبدأ دومی در عالم کثرت است، و دومی مبدأ اولی در عالم وحدت است. بنابراین، «ولایت» وجهه حقّی و وحدت نبوت، و «نبوت» وجهه خلقی و کثرت ولایت است. اگرچه به ظاهر «نبوت» شمس و «ولایت» قمر است، اما در باطن، «ولایت» شمس و «نبوت» قمر است.

آری، نبوت به پایان رسیده است، ولی «ولایت» همچنان باقی است و جهان آفرینش

ب □ ولایت تکوینی از دیدگاه قاضی سعید قمی و امام خمینی (س)

هیچگاه از ولیّ خدا خالی نخواهد بود و مصداق آن در این زمان حضرت مهدی علیه السلام است.

اگر از هر معنا و مصداق دیگری برای ولایت صرف نظر کنیم، این مسلم است که ولایت تکوینی تامّ و تمام به تبع ولایت مطلقه سرمدی خداوند، ولایت انسان کامل است. انسان کامل نقطه آغاز آفرینش و پایان بخش آن است و واسطه ذات مطلق الهی در قوس نزول و صعود به شمار می رود؛ و نه تنها پیوسته قرآن بر او نازل می شود، بلکه او عین قرآن بوده و قرآن چیزی جز تبیین و توصیف او نخواهد بود. و در حقیقت او صراط مستقیم و مجمع تکوین و تشریع است.

قاضی سعید قمی رحمته الله و امام خمینی (س) از عارفان و سالکان این صراط قویم مستقیم می باشند که دیدگاه آنان در *فوائد الرضویه* تألیف قاضی سعید قمی رحمته الله و تعلیقه امام خمینی (س) بر آن به هم پیوند خورده است. با توجه به نکته سنجی های این دو عالم بزرگ درباره آن حقیقت سترگ، ضرورت داشت که مسأله ولایت تکوینی از دیدگاه آنان بررسی گردد. به همین جهت مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) - دفتر قم، پژوهش حاضر را که نتیجه زحمات ستودنی سرکار خانم یزدان پناه است، به علاقه مندان عرضه می نماید.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

دفتر قم

مقدمه مؤلف

خدایی را ستایش می‌کنم که جمال بی‌مثالش را در آینه آفرینش جلوه‌گر ساخته و از همه جهان، در دل‌های شکسته خانه کرده و مستمندان را به همسایگی پذیرفته است.

پس از اثبات وجود خداوند و شناخت صفات او، اولین مسأله‌ای که فراروی انسان خدا باور قرار می‌گیرد، چگونگی رابطه با خداوند است. برای کسی که کنجکاوانه در پی یافتن پاسخی مناسب برای این سؤال مهم است، طرح موضوع ولایت از یک سو به تبیین رابطه انسان با خداوند و بالعکس می‌انجامد و از سوی دیگر، جایگاه انسان را در نظام آفرینش مشخص می‌کند.

نظریه ولایت تکوینی، از یک طرف مربوط است به استعدادهای نهفته در موجودی که به نام انسان در روی زمین پدید آمده است و کمالات بالقوه‌ای که این موجود شگفت دارد که قابل به فعلیت رسیدن است و از طرف دیگر، مربوط است به رابطه این موجود با خدا.

ولایت غیر از «نبوت» و «خلافت» و «وصایت» و «امامت» به معنای مرجعیت دینی است.

این ولایت تصرف، شأن بنده‌ای است که به کلی از هواهای نفسانی پاک شده است و این قدرت قدرتی نیست که دلخواهانه و تابع امیال خودسرانه انسان باشد.

ولایت برترین مقام قرب به حق تعالی، قرۃ العین عرفای راستین، مقوم نبوت و وساطت در فیض و اتصال به حق و فناء در توحید است؛ اما افسوس که کمتر کسی به آن پرداخته است. شاید مشکلات راه و دشواری‌های درک این مسأله (ولایت تصرف)، و یا دلایل دیگر، موجب شده است که محققان و مؤلفان اندکی به این موضوع بپردازند. استاد شهید مرتضی مطهری رحمۃ الله علیه در کتاب *ولایه‌ها و ولایت‌ها*، ضمن بحث از انواع ولایت و شرح آن‌ها، اشاره‌ای نیز به بحث ولایت تکوینی دارد. آقای دکتر همایون همتی در کتابی تحت عنوان *ولایت تکوینی*، پس از طرح این بحث که گوهر روح و عالم وجود را ظاهر و باطنی است، بحثی مختصر درباره ولایت تکوینی دارد. آیت‌الله حسن زاده آملی نیز مقاله‌ای با عنوان «ولایت تکوینی» دارد که با چند مقاله دیگر، به صورت مجموعه مقالات چاپ شده است.

علامه طباطبایی رحمۃ الله علیه در *تفسیر المیزان*، ذیل آیات مربوط به ولایت، توضیحاتی درباره این موضوع آورده و رساله مستقلی نیز به نام *الولایه* در این باره نوشته است. آیت‌الله جوادی آملی - دام ظلّه العالی - نیز به موضوع «ولایت در قرآن»، «ولایت علوی» و «ولایت فقیه» به طور جداگانه پرداخته و در تفسیر موضوعی قرآن، در ذیل آیات مربوط به ولایت، توضیحاتی در این باره داده است. آثار ابن عربی و شرح‌های آن، مسائل ولایت را مفصل، اما تخصصی مطرح کرده‌اند.

یکی از کسانی که در عصر حاضر به طرح و بررسی موضوع ولایت پرداخته، حضرت امام خمینی رحمۃ الله علیه است.

چون تحقیق حاضر بر اساس نظریات حضرت امام خمینی رحمۃ الله علیه است، لذا بحث را با آشنایی به ابعاد روحی ایشان شروع می‌کنیم که ما را در درک دیدگاه‌های ایشان کمک می‌کند.

از ابعاد مهم روحی حضرت امام رحمۃ الله علیه، علاقه به مسائل تهذیب نفس است. ایشان از دوران جوانی به تهذیب نفس و شرکت در مجالس اخلاقی، علاقه‌ای وافر داشتند و هر

کجا استادی معنوی و راهنمایی روحی می‌جستند، برای فیض‌گیری به سوی او می‌شتافتند.^۱

مسائل عرفانی آن‌چنان در نظر ایشان جنبه شهودی داشت که آن‌چه را می‌نوشتند، کاملاً به آن یقین داشتند و هرگز مطلب مشکوک یا مظنون در مسائل عرفانی را منعکس نمی‌کردند. از عبادات به نماز شب، و از ادعیه به زیارت جامعه، دعای کمیل، مناجات شعبانیه علاقه و اهتمام وافر داشتند.^۲

حضرت امام علیه السلام به سازگاری میان شریعت و منطق، و عرفان و فلسفه، معتقد بود و گرایش به یکی را بدون دیگری نقص تلقی می‌کرد. ایشان وقتی به ابعاد و مفاهیم قرآنی اشاره می‌کنند، بُعد معارف قرآن را بالاترین بعد می‌دانند که حتماً باید به آن توجه نمود. و چه بسا در تفسیر آیات و روایات به نکاتی اشاره می‌کردند که از افهام عادی دور است.^۳

برای بررسی مشرب و مسلک عرفانی، اخلاقی و فلسفی حضرت امام، به ذکر نام شخصیت‌های مهم در رشته‌های فوق‌الذکر - که حضرت امام از آنان نقل کلام کرده است - می‌پردازیم.

حضرت امام، در میان اساتید خویش، احترام خاصی را برای استاد عرفان و اخلاق مرحوم شاه‌آبادی علیه السلام قائل بودند، و غالباً از او به عنوان «شیخ عارف کامل ما شاه‌آبادی روحی فدا» یاد می‌کردند.^۴

از میان حکما و عرفای گذشته، علاقه خاصی به صدرالمتألهین علیه السلام داشتند و او را فردی محقق و متخصص می‌دانستند که بسیاری از معارف را فهمید و چشید، و

۱. رک: شرح دعای سحر (ترجمه فارسی)، ص ۱۹. (مقدمه مترجم)

۲. رک: همان، ص ۲۱.

۳. رک: همان.

۴. رک: همان، ص ۲۲.

مشکلات و مسائل را حل کرده است. ایشان در تقدیر از علم و توبیخ کوتاه‌فکرانی که پیوسته دربارهٔ او سخنان ناشایست می‌گویند، چنین فرموده‌اند: «ملاصدرا و ما أدراک ما ملاصدرا»؛ او مشکلاتی را که بوعلی در بحث معاد موفق به حل آن نشده بود، حل کرده است.^۱

ایشان برای محقق میرداماد نیز احترامی بس عظیم قائل بودند و نام او را در تألیفاتشان هرگز بدون القاب سامیه نیاورده‌اند.^۲

در عرفان نظری، به ابن عربی (۵۷۹ - ۶۳۸ هـ. ق.) توجه دارند و برای او احترام خاصی قائل‌اند.^۳

از آنجا که نظریات امام بیش از هر کس به افراد فوق شبیه است و ایشان ارادت خاصی به این افراد دارند، در تکمیل و شرح مباحث، از نظریات این بزرگواران استفاده شده است. مخصوصاً جاهایی که از حضرت امام، مطلبی یا صحبتی در موضوعات طرح شده یافت نشد، نظرات آن‌ها را جایگزین نظر حضرت امام کرده‌ایم؛ به این حساب که چون نظر امام در این مورد با نظر آن‌ها یکی بوده است، حضرت امام خود نظری نداده‌اند یا نظر آن‌ها را بیان کرده‌اند.

حضرت امام خمینی رحمه الله با وجود مشکلات کاری و تدریس، مبارزات، حبس و تبعیدها، در زمینه‌های مختلف، آثاری گران‌بها و پربار از خود به یادگار گذاشته‌اند که هریک در رشته خود کم‌نظیر است؛ از جمله (در اخلاق و عرفان): *آداب الصلوة*، *سر الصلوة*، شرح حدیث *جنود عقل و جهل*، *تعلیقات علی شرح فصوص الحکم و مصباح الانس*، *التعلیقة علی الفوائد الرضویة*، تفسیر *سورة حمد*، *جهاد اکبر*، شرح *چهل حدیث و مصباح الهدایة الی الخلافة و الولاة*؛ همچنین آثار ادبی ایشان عبارتند از: *دیوان اشعار*،

۱. رک: همان، ص ۲۲ - ۲۳.

۲. رک: همان، ص ۲۳.

۳. رک: همان، ص ۷۳.

وعده دیدار، محرم راز، ره عشق، سبوی عشق و.... که از افکار عرفانی و اخلاقی نابی حکایت می‌کند.

کتاب‌های ولایت فقیه و مصباح الهدایة الی الخلافة والولایة بیشتر در زمینه «ولایت» است. در کتاب شریف مصباح الهدایة، مباحث مربوط به «ولایت تکوینی» می‌باشد. در کتاب تعلیقه بر شرح فصوص الحکم نیز مباحثی مفید در این زمینه مطرح شده است. ایشان در کتاب‌های دیگر به جز کتب فقهی، به فراخور، به مباحث مربوط به «ولایت» پرداخته‌اند.

کتاب حاضر با عنوان ولایت تکوینی از دیدگاه قاضی سعید قمی و امام خمینی (س)، جهت بررسی ابعاد مختلف بحث «ولایت»، در پنج فصل تنظیم شده است. در این کتاب، انواع ولایت و راه رسیدن به مقامات آن و شئونات ولایت تکوینی با توجه به نظرات حضرت امام علیه السلام مورد بررسی قرار گرفته است. در پایان، باید گفت: گرچه آثار این بزرگوار و سایرین دریایی از معرفت است، اما کار ارائه‌شده در حدّ توان نویسنده بوده و ممکن است کاستی‌های فراوانی داشته باشد که از خداوند منان طلب بخشش می‌کنم.

شهلا یزدان‌پناه